

karamògò

demenan

gafe min filè nin ye, o dilanna ka karamògò dèmè a ka baara la. i bè min sòrò a kòndò, o filè nin ye :

1. karamògò jòyòrò .....nyè 3 ni nyè 4

o ye kuma gèlènbaw ye, karamògò ka kan k'i jan to minnu na sanga ni waati bèe.

2. kunnafoni ditaw sani ka se gafew ma...k'a ta nyè 5 fo nyè 9

o yòro tilalen bè fila ye :

- sèbènni kè cogo bè jira cogo min kalandenw la.

bawo a ka ca a la, kalanden bè balikukalan daminè, k'a sòrò a ma deli ka sèbènni kè.

- siginiden ni jatèden faamuya cogo bè nògòya ni ja minnu ye.

o ye kunnafoni di cogo ye kalandenw ma, ka tali kè bere ni filen kan.

3. gafew kalan cogo .....k'a ta nyè 11 fo nyè 45

gafe fila ninnu kalan bèe bè taa nyògòn fè.

nka, sanga ni waati bèe, fòlò bè kè kalanjè gafe ta de la. bawo, kalanden bè dònnya min sòrò "kalanjè ni sèbènni" kalanni sen fè, o de b'a dèmè ka "jate" gafe kòndò kumaw faamuya.

o la, "kalanjè ni sèbènni" kalanni bè se ka taa nyè, ka "jate" gafe kalan dan.

nka, "jate" kalan man kan ka "kalanjè ni sèbènni" kalan dan.

a nyininen bè balikukalan karamògò fè :

- a ka gafe in nyè 3 ni nyè 4 kalan fòlò.
- laadilikan minnu bè nyè 5 la, fo ka taa se nyè 9 ma, a ka waati dama dè kè k'olu labato kalanso kòndò, fo kalanden bèe ka se ka nyègèn ci ani ka taamashyèn kòndòntòn kofòlen ninnu kè cogo faamuya.
- o kò fè, kalan bè kè ni 'kalanjè ni sèbènni' ni 'jate' ye. se mana kè o gafe fila fura min ma, karamògò bè o kalan cogo lajè, k'a ta nyè 11 na, fo nyè 45, ka sòro ka o laadilikanw labato kalanso kòndò.

karamògò jòyòrò

karamògò jòyòròba filè nin ye :

a jòyòrò ye ka kalandenw dèmè, cogo min
kalanden yèrè na se ka dònnya nyini gafe kòndò,
a yèrè ka se ka dònnya sòrò a yèrè ma.

1. karamògò ka baarakèminèn

1. gafew

karamògò ka baarakèminèn fòlì ye gafew ye : "kalanjè ni sèbènni"
ani "jate".

o gafe fila bè kalanden.bèe bolo. karamògò ka baara nyèsinnen bè
kunnafoni dili ma kalanden ma gafe fila ninnu kòndò kumaw kan.

o la :

- karamògò bè kòlòsili kè, gafe dayèlèlèn ka kè kalandenw
nyè kòrò tuma bèe, k'a bèn nyè kalanta ma.
- karamògò bè tali kè gafe kòndò kumaw de la ka kunnafoni di.
- karamògò b'i jan to a la ko kalan kun ye kalandenw ka gafe
kòndò kumaw faamuya. o la, ni kalanden dów ma nyè kalanta
yòrò dów faamuya, karamògò tè se k'a fò ko a tilala a ka
baara la : a ka kan ka segin a kan, fo bèe k'a faamuya.

2. walanba

walanba fana ye karamògò ka baarakèminèn ye.

- ni kunnafoni bè di gafe yòrò dò la, o yòrò bè se ka sèbèn
walanba kan k'a kunbaya : o bè o yòrò faamuyali nògòya
kalandenw bolo.
- kalanden bè se ka wele, ka na fèn dò kalan, walima ka na
fèn dò sèbèn walanba la. nka, karamògò k'i jan to a la ko
walanba bè mògò dów lasiran, ko n'i ma se, i bè maloya..
siranya ni maloya dun tè kè sababu ye ka mògò dèmè kalan na.

3. sèbèn fura kunbabaw

sèbèn fura kunbaba dów bè se ka gèngè kalanso kogow la, minnu bè karamògò dèmè a ka baara la : jateden ni siginidenw bè se ka sèbèn dów la, k'u kunbaya, k'u sèbèn cogo jira. kafoli katimu, dòbòli katimu, sigiyòròmali ni tilali katimu bè se ka sòrò dów la.

kalandenw nyè b'u la tuma bée, o bè kalan nògòya u bolo.

2. karamògò ni kalandenw

kalanden bée hakili tè kelen ye : dów bè fèn faamuya jooona, dów bè mèn sani ka fèn faamuya.

1. minnu bè fèn faamuya jooona :

- a ka ca a la, olu bè se ka to u yèrè bolo. sani karamògò ka gafe kòndò kumaw nyèfò o kalandenw nyè na, a b'a to kalandenw yèrè ka o kumaw kalan. ni kalanden sera ka kuma kalan k'u faamuya, k'a sòrò karamògò ma foyi fò a ye, o de ka fisa. ni kalan cogo bée ye.
- ni min sera ka gafe yòrò dò faamuya a yèrè ma, karamògò b'a nyini o tigi fè, a ka a ka dònnya lase kalanden tów ma. ka kalanden to o nyèfòli la, karamògò tè foyi fò, fo ni dèse kèra yòrò min na. ni kalanden dèsera yòrò min, karamògò yèrè bè kunnafoni di, min bè se ka kalandenw dèmè k'o yòrò nin faamuya.

2. minnu tè fèn faamuya jooona :

- karamògò b'i jan to olu la tuma bée. a bè u kalan kè cogo kòlòsi, fo k'a dòn, u bè dèse yòrò min na. yòrò minnu kalan bè gèlèya u bolo, n'a sera k'o yòròw dòn, a b'i jija ka seginnkanni sinsi o yòrò ninnu kan.
- o mógò mana caya, karamògò kelen tè se k'olu kelen kelen dèmè. o tuma na, a b'a nyini kalanden faamuyalen dów fè, olu fana kelen kelen ka mógò kelen walima mógò fila dèmè yòrò faamubaliw kalanni na.

kunnafoni ditaw sani ka se gafew ma

1. sèbènni kè cogo

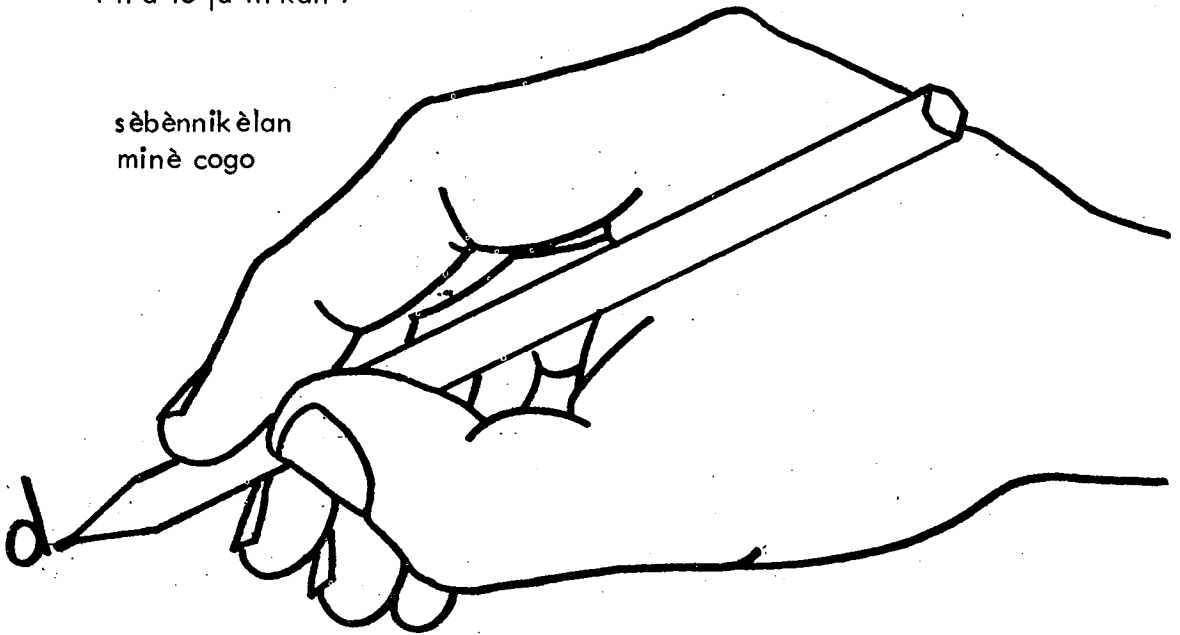
1. sèbènnikèlan minè cogo

sèbènni gèlèya fòlò bè bò sèbènnikèlan minè cogo la. bawo, degeden hakili la, bolo mumè bèe de bè sèbènni kè, k'a sòrò bolonkòniw dòn taa cogo b'a nyè :

- bolonkòni saba bè sèbènnikèlan minè : bolonkònijan ni bolonkònikunba b'a minè, u cèmancè ta bè da sèbènnikèlan kan.
- bolonkòni fila tów bè tègè jukòròmatintin.

i n'a fò ja in kan :

sèbènnikèlan
minè cogo

karamògò b'a jira kalandenw na :

- "a' ye sèbènnikèlan minè o cogo la." (karamògò bè bèe ta lajè, ka filiw latilen o sen fè).
- ni bèe ye sèbènnikèlan minè cogo dòn : "a minènen bè aw bolo cogo min na, a' y'a to ten, k'aw bolonkòni saba ninnu kuru, ka tila k'u lafoni."
- "a' ye segin o kan sinyè caman."

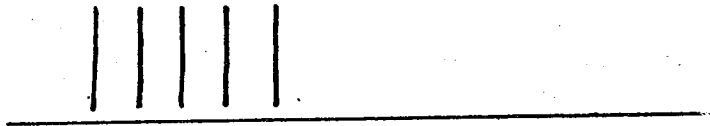
- "a' ye taa a fè." (karamògò b'i nyèmajò degaden kelen kelenna bée ta la, ka nyèjirali kè dów ta la).

2. nyègènw ci cogo

- "sèbènnik èlan minènen a cogo la, a' y'aw tégè dà fura kan, ka koori kè nin cogo in na, ka koori dè dílan :

- "a' ye kala ci nin cogo in na :

- "a' ye tiiri ci nin cogo in na :

- "a' y'a balamini nin cogo in na :

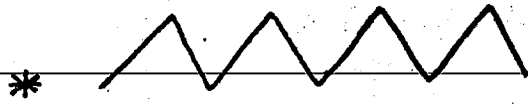

- "a' y'a balamini fan dè fana fè :

- "a' ye nin ciw ninnu laban :

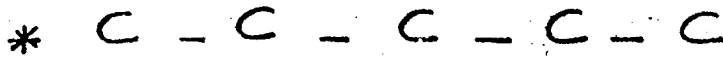

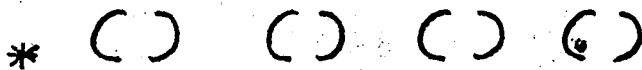

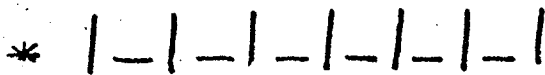

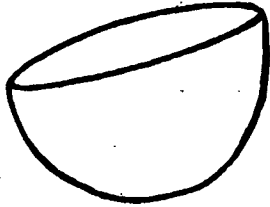
---

karamògò bè sèbènnikèlan minè cogo kòlòsi sanga ní waati bèè.

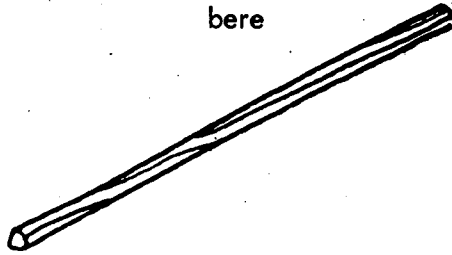

2. siginiden ni jatedenw faamuya cogo

filen

bere

siginiden ni jatedenw dõnni nõgõya bè bõ u ja ta cogo nyuman na.

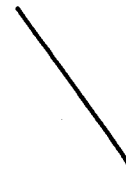
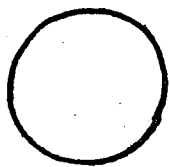
siginiden ni jateden bæe bè sèbèn ni ja kòndõtòn minnu ye, òlu filè ninnu ye. ja ninnu bè tali kè bere ni filen de kan.

bere turulen

bere dalen

bere sèmèlen
kinin fèbere sèmèlen
numan fè

filen dayèlèbali

filen dayèlèlen
sigilenfilen dayèlèlen
dabirilen

filen dayèlèlen kinin fè

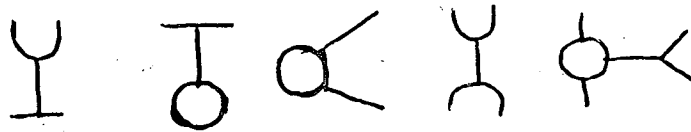

filen dayèlèlen numan fè

laadili kan :

a nyininen bè karamògò fè k'èrènk'èrènnènya la, a ka kalansen ta nin cogo ninnu na :

- karamògò bè kalanden dò tògò sèbèn walanba kan, ka tila k'a jira ko tògò in siginiden bèe sèbènnen don ni bere ni filèn de ye.
- a bè taamashyèn kòndòntòn ninnu sèbèn walanba kan, bèe k'a ye :
  - . bere turulen, bere dalen, bere sèmèlen kinin fè, bere sèmèlen numan fè.
  - . filen dayèlèbali, filen sigilen, filen birilen, filen dayèlèlen kinin fè, filen dayèlèlen numan fè.
- nin taamashyèn ninnu mana dilan sèbènfura gèlènman na, o b'u faamuyali nògòya kosèbè.
- kalandenw b'u dege bere ja naani ani filen ja duuru dilanni la, kosèbè :
  - . k'o ja kelen kelen dilan k'a nyè,
  - . k'o ja ninnu dilan k'u kè nyògòn k'èrè fè cogo caman na, i n'a fò :

- . k'o ja ninnu dilan k'u kè siginiden ni jatèden ye, hali n'u ma o siginiden n'o jatèden tògò dòn fòlò :

c o l k d 5 8
3 u w 1 p z

a nyininen bè karamògò fè, ni kalan bè kè siginiden walima jatèden kan don min, o k'a walan walan, ka tali kè bere ni filen kan.

o mana kè, ni sèbènni dege tuma sera, o b'a sòrò kalandenw ye faamuya sòrò ka ban.

nka, sèbènni degeli tè don o ma. siginiden ni jatèden kelen kelen sèbèn tuma mana se, karamògò b'a cogo jira, k'a pereperelatigè :

- sèbènni ka kan ka kè cogo min, a bè se k'o jira n'a bolonkòni ye san fè, ka tila k'o jira walanba la.
- a bè se ka kalanden dò bila ka na o siginiden sèbèn walanba la bèe nyè na. n'o tigi sera, a y'a kè cogo min, a k'o nyèfò kalanden tòw ye.
- kalanden min mana dèse ka sèbènni kè ka nyè, a b'o tigi bolo minè k'o dèmè sèbènni na.

bamanankan

**kalanjè
ni
sèbènni**

bamanankan

jate

0 1 2

3 4 5 6

7 8 9

gafew kalan cogo

kalanjè ni sèbènni nyè 1

sani ka gafe nyè 1 kalanni daminè, karamògò b'a jira kalandenw la ko ja caman bè kalanjè ni sèbènni gafe kòndò.
fèn dò sèbènnen don o ja kelen kelen bée jukòrò, min bè ja kòrò fò.
o kò, gafe nyè 1 kalanni bè daminè :

1. 'a' dònni

- "n'in nyè fòlò in na, ja bè mun jira ?"..... - "ba".
o kòrò ye ko 'ba' tògò de sèbènnen bè ja jukòrò.
- an ka o tògò sèbènnen lajè. nyègèn misènman fila de don, min kelen kelen ye siginiden ye.
n'i y'a mèn ko 'ba', 'a' de bè fò a la. o 'a' sèbènnen filè kinin fè.
bawo : . n'i y'a mèn tuma o 'uma ko 'a', n'i b'a fè k'a sèbèn, i bè nyègèn dò dilan k'a kè 'a' ye.
(karamògò bè 'a' sèbèn walanba kan, k'a kunbaya).
. n'i yè 'a' sèbènnen ye yòrò o yòrò, n'i b'a fè k'a kalan, i b'a kalan ko 'a'.
- "o tuma, mun sèbènnen bè 'ba' tògò jukòrò ?"..... - "a".
"mun sèbènnen bè o fana jukòrò ?"... "a". "a joli ?"... "a 4".
"o fana jukòrò dun ?"... "a". "a joli ?"... "a 5".
"o fana jukòrò ?"..... "a 2".
'a' kunbayara wo, 'a' ddogbaya wo, 'a' bée bè kalan ko 'a'.
- an ka 'a' in cogo lajè konyuman walanba kan : filen dayèlèbali don, ka bere turulen tugu a la.
"jòn bè se ka na 'a' sèbèn walanba kan ?"

2. 'a' faranfasili ka bò siginiden tòw la

karamògò bè kalanden dów tògò sèbèn walanba kan : musa, adama, sidiki, bala, laji, numukè, mori, isa, baba, nci, solo. nka, a tè o tògòw kalan kalandenw nyè na.
a bè musa wele : "musa, i tògò sèbènnen don ninnu na. o bè se ka kè nin ye wa ?" (a bè sidiki tògò de jira)... "ayi". "mun na ?"... "n'i y'a mèn 'musa', 'a' b'a la. 'a' dun sèbènnen tè nin na." "tinyinè don. i tògò sèbènnen filè (a bè musa tògò jira), 'a' b'a la."
a bè adama wele : "i tògò bè se ka kè nin ye wa ?" (a bè isa tògò jira)..

.. "ayi". "mun na ?"..... "n'i y'a mèn 'adama', 'a' saba b'a la. 'a' kelen de sèbènnen don nin na". "tinyè don. i tågò filè: 'a' saba b'a la".

a bè isa wele : "i tågò bè se ka kè nin ye wa ?" (a bè laji tågò jira)..... "ayi". "mun na ?"..... "ne tågò bè laban ni 'a' ye. nin dun tè laban ni 'a' ye." "tinyè don. i tågò filè. 'a' sèbènnen bè o kininyan fan fè".

o nyògòn bè se ka kè ni kalanden jamu ye, walima a ka dugu tågò... fo kalanden bèe ka se ka 'a' kalan siginiden tów cè la.

3. 'a' sèbènni

'a' ka kan ka sèbèn cogo min na sèbènni tiiri fila ni nyògòn cè, karamògò b'o jira walanba la. kalanden b'a lajè liburu la fana, k'a sèbèn walandenw kan, ani kaye kòndò.

sèbènni bè kè tuma min kalandenw fè, karamògò bè kòlòsili kè, k'a dòn ni bèe sera a la. min ka sèbènni nò ma nyè, karamògò bè o tigi dèmè, f'o ka se a la.

jate nyè 1

k'a ta jate gafe nyè 1 la, fo a nyè 10, kalan kun ye jatedenw dònni ye.

1. '1' ni '2' dònni

- "ja fila ninnu bè mun jira ?"..... "baw".
"ba joli bè numan fè ja la ?"..... "kelen".
"ba joli bè kinin fè ja la ?" ..... "fila".

- "min sèbènnen bè numan fè ja jukòrò, ani min sèbènnen bè kinin fè ja jukòrò, o ye kelen ye wa ?"..... "yòrò dów ye kelen ye, yòrò dów tè kelen ye."

"yòrò minnu ye kelen ye, o kòrò bè di ? (o dònna kalanjè ni sèbènni nyè 1 kalanni sen fè)"..... "ba tågò don".

"minnu tè kelen ye, o bè faranfasi de jira, min bè ja fila ninnu cè, k'u bò nyògòn na. o faranfasi ye jumèn ye ?"..... "ba kelen bè numan fè, ba fila bè kinin fè."

"o tuma, min sèbènnen bè numan fè ja jukòrò, o kòrò bè di ?"....
... "ba kelen".

"min sèbènnen bè kinin fè ja jukòrò dun ?"..... "ba fila".

- "tomi kelen bè yen. min sèbènnen bè o jukòrò, o ye mun ye ?"....
... "kelen". "tomi fila jukòrò dun ?"..... "fila".

- marasi fana bè ten. '1' ni '2' sèbènnen bè marasi yèrè de kan.

- an ka '1' ni '2' cogo lajè : karamògò b'a sèbèn walanba kan, k'u

kunbaya, k'u cogo lajè :

- . '1' ye bere jan turulen ye, ka bere surunman tugu a sanfèla la, min sèmèlèn bè kinin fè.
- . '2' ye filen dabirilen ye, ka bere tugu a dugumala la, min sèmèlèn bè kinin fè. bere dalen dō tugulen bè o fana dugumala la.

2. '1' ni '2' nyinini ka bō jateden tōw la

karamōgō bè jateden caman sèbèn walanba kan, ka '1' ni '2' dōw sèbèn u cè ma. a bè kalanden dōw bila ka na '1' walima '2' jira.

ni jateden sèbènnen bè yòrò dō la kalanso kòndò, walima kalanso kènèma, a bè kalanden bila ka '1' ni '2' nyini k'o jira.

3. sèbènni

karamōgō bè '1' ni '2' sèbèn cogo jira sèbènni tiiri fila kòndò, walanba la. kalanden b'a lajè liburu la fana, k'a sèbèn walandenw kan, ani kaye kòndò.

a bè kè tuma min, karamōgō bè kòlòsili kè, k'a dòn ni bēe sera a la. ni min ma se, a b'o tigi dèmè.

kalanjè ni sèbènni nyè **2**

1. 'b' dōnni

ja min bè nyè 2 la ni nyè 1 ta ye kelen ye. 'ba' tōgō min sèbènnen bè, o fana dōnna ka ban.

nka, an ma min lajè fòlò, o ye numan fè siginiden ye.

- n'i y'a mèn ko 'ba', 'a' bè fò a la. nka, 'a' bè fò kuma caman na, minnu ni 'ba' tē kelen ye, i n'a fò 'sa', 'fa', 'ta'.

"mun bè o kuma ninnu ni 'ba' bō nyògòn na ?" . . . . "u fò cogo".

- n'i ye 'ba' fò cogo lajè konyuman, i b'a dòn ko 'a' gansan tē fò : fèn dō bè 'a' fò cogo yèlèma, k'a kè 'ba' ye.

o fèn min bè 'a' fò cogo yèlèma, o de sèbènnen bè 'a' numan fè (karamōgō bè 'ba' sèbèn walanba kan, ka 'b' jira). o fèn kelen sèbènnen filè 'ba' jukòrò liburu la.

o fèn sèbènnen ye siginiden dō ye, min bè wele ko 'be'. bawo, ni 'ba' bè fò, i tulo bè 'a' la, i tulo bè fèn dō fana la, min ni 'be' ka surun.

- a sèbènnen bè 'b' jukòrò ko 'b--a--ba' (karamògò b'o sèbèn walanba kan). o kòrò ye ko 'b' ni 'a' mana tugu nyògòn na sèbènni na, o bè kalan ko 'ba'.
- an ka 'b' lajè konyuman. karamògò bè 'b' sèbèn walanba la, k'a kunbaya : bere turulen de don, ka filen dayèlèbali tugu a la. o bere turulen ka kan ka janya ka taa san fè ka tèmè 'a' ta kan.

2. 'ba' faranfasiili ka bò kuma sèbènnen tòw la

ni kalanden tògò dów sòròla, 'ba' bè min na (i n'a fò : bala, baba, moriba, bakari, basiru...), walima u jamu (kulubali, bagayogo, balo..) walima u ka dugu tògò, karamògò b'u sèbèn walanba la, ani tògò wèrèw (adama, solo, madi ..)

madi bè wele, ka 'basiru' jira a la : "nin y'i tògò ye wa ?"....
.. "ayi. bawo, 'ba' sèbènnen min filè, o tènè tògò la". "tinyè don. i tògò sèbènnen filè. 'ba' t'a la".

bala bè wele, ka 'baba' jira a la : "nin y'i tògò ye wa ?"..."ayi. bawo, 'ba' sèbènnen filè nin na sinyè fila. 'ba' kelen de bè ne tògò la". "tinyè don. i tògò filè. 'ba' kelen b'a la".

baba bè wele, ka 'baba' jira a la : "nin y'i tògò ye wa ?"..."òwò. bawo, n'i bè ne tògò fò, i bè 'ba' fò sinyè fila. 'ba' sèbènnen filè nin ye sinyè fila. o ye ne tògò ye".

moriba bè wele, ka 'basiru' jira a la : "nin y'i tògò ye wa ?"....
.. "ayi. ne tògò bè laban ni 'ba' ye. 'ba' sèbènnen filè nin na a daminè yòrò la numanyan fan fè". "tinyè don. i tògò sèbènnen filè. a bè laban ni 'ba' ye kininyan fan fè".

bakari bè wele, ka 'basiru' jira a la : "nin y'i tògò ye wa ?"..."ayi. ne tògò bè daminè ni 'ba' ye, 'a' dè wèrè fana bè mèn a la. nin dun bè daminè ni 'ba' ye, nka 'a' dè wèrè t'a la".

3. kalanni

karamògò bè kalandenw bila, u ka gafe nyè 2 tò lajè, k'a kalan. denmisèn min ja bè yen, o tògò bè dòn kalanden fè, n'a ye o ja ju-kòròla kalan.

'baba ba' bè kalan kalandenw fè tuma min na, karamògò bè kòlòsili kè k'a dòn n'a kòrò faamuyara. ni kalan cogo y'a jira ko kalanden m'a faamuya ko kuma fila de sèbènnen don ('baba' ni 'ba'), karamògò bè kunnafoni dí a sèbèn cogo kan, ko yòrò sèbènbali min bè 'baba' ni 'ba' cè, o de b'a jira ko kuma fila don.

4. sèbènni

sèbènni kèra cogo min nyè 1 kalanni sen fè, nin fana bè kè ten.

jate nyè **2**

1. '3' dònni

- "min sèbènnen bè ja jukòrò, o kòrò bè di ?"....."ba saba".
 "i y'a dòn cogo di ?"....."min bè numan fè, o dònna ka ban, o ye 'ba' tógò ye. kinin fè ta bè min jira, o bè ja in ni nyè 1 taw bò nyògòn na, o ye ba hakè ye : saba".

"min sèbènnen bè tomi saba jukòrò ?"... "saba. bawo, o ni san fè jateden bée ka kan."

"marasi ta dun ?".... "o fana ni dè ka kan, o ye saba ye".

- '3' bè sèbèn walanba kan, k'a kunbaya, k'a nyèfò : filen fila dayèlèlèn don numan fè, k'u kè nyògòn jukòrò.

- "gafe nyè 2 in na, tomi fila bè numan fè, kelen bè kinin fè. o bée lajèlèn hakè bè sèbèn cogo min, dè ka na o jira walanba la".

2. '3' nyinini ka bò jateden tɔw la

- jateden caman bè sèbèn walanba kan, kalanden bè wele ka na '3' jira olu la.

- '3' sèbènnen bè sinyè joli walanba la ? '1' ni '2' dun ?"

- ni jateden sèbènnen bè yòrò dè la (i n'a fò sèbènfura kunbabaw kan, minnu gèngènen bè kalanso kogow la, walima jate masin kan), kalanden bè bila ka '3' ni '1' ni '2' nyini, k'o jira.

3. sèbènni

'3' sèbèn cogo bè nyèfò, '1' ni '2' ta kèra cogo min. kalandenw bè o jateden saba sèbèn.

kalanjè ni sèbènni nyè **3**

1. 's' dònni

- "ja min bè nyè 3 in sanfèla la, o bè mun jira ?"....."sa".
 "o tuma, min sèbènnen bè o ja jukòrò, o bè kalan cogo di ?"...
 .."o bè kalan ko 'sa'."

- 'a' bè fò ka 'sa' tógò fò, o 'a' sèbènnen bè kinin fè. min bè 'a' fò cogo yèlèma k'a kè 'sa' ye, o sèbènnen filè 'a' numan fè.

siginiden min kalanna nyè 2 la, n'o bè 'a' fò cogo yèlèma k'a kè

'ba' ye, an y'o wele ko 'be'. o cogo kelen na, an bè numan fè siginiden in wele ko 'se' (karamògò bè 'sa' sèbèn walanba kan, ka 's' jira). bawo, ní 'sa' bè fò, i tulo bè 'a' la, i tulo bè fèn dò fana la, min ni 'se' de ka surun.

- "min sèbènnen bè o jukòrò ko 's--a--sa', o kòrò ye mun ye ?"... "ko 's' ni 'a' mana tugu nyògòn na sèbènni na, o bè kalan ko 'sa'.
- an ka 's' lajè konyuman. karamògò b'a sèbèn walanba la, k'a kunbaya : filen dayèlèlen kinin fè, ani filen dayèlèlen numan fè. "jòn bè se ka na o filen fila tugu cogo fò nyògòn na ?"

2. 'sa' ni 'ba' faranfasili ka bò nyògòn na

- karamògò bè 'saba' ni 'basa' sèbèn walanba la.

a bè 'saba' jira : " 'sa' sèbènnen bè yòrò jumèn nin na ? ...." a numan fè. "mun sèbènnen bè kinin fè ?"....."ba".
"o tuma, nin mumè bè kalan cogo dí ?"...."saba".

a bè 'basa' jira : " 'sa' sèbènnen bè yòrò jumèn nin na ?"...."a kinin fè. "mun sèbènnen bè numan fè ?"...."ba".
"o tuma, a bè kalan cogo dí ?".... "basa"

- an ka gafe nyè 3 lajè :

"min sèbènnen bè san fè ja jukòrò, o ye mun ye ?"...."sa".

"min sèbènnen bè dugumalā ja jukòrò ?"....."basa".

"sèbènni nò misènman bè yòrò min, 'basa' sèbènnen bè yen wa ?".... "sinyè joli ?"....

" 'saba' sèbènnen bè yen wa ?".... "sinyè joli ?"....

" 'ba' sèbènnen bè yen wa ?".... "sinyè joli ?"....

" 'sa' sèbènnen bè yen wa ?".... "sinyè joli ?"....

ka taa a fè, fo kalanden si kana filii 'sa' ni 'ba' ma tugun.

3. kalanni

kuma minnu sèbènnen bè gafe nyè 3 la, kalanden kelen kelen bè olu kalan.

'ba saba' bè kalan tuma min, karamògò bè kòlòsili kè, ni o kòrò faamuyara (i n'a fò : ba 3). ni kalan cogo y'a jira ko kalanden m'o kòrò faamuya (n'a y'a kè 'basaba' ye, i n'a fò : basa belebele), karamògò bè kunnafoni dí ko yòrò sèbènbali min bè 'ba' ni 'saba' cè, o de h'a jira ko kuma fila don.

4. sèbènni

a bè kè, a delila ka kè cogo min.

jote nyè **3**

1. '4' dōnni

- "min sèbènnen bè ja jukòrò, o kòrò bè dí ?"...."sa naani".
"i y'a dòn cogo dí ?"...."min bè numan fè, o dōnna ka ban,
o ye 'sa' tógò ye. min bè kinin fè, o bè sa hakè jira, o kòrò
ye ko naani".
- "min sèbènnen bè tomi naani jukòrò ?"...."o ni san fè jateden
bèe ka kan : o ye naani ye".
- "marasi ta dun ?"...."o fana nj dō ka kan, o ye naani ye".
- '4' bè sèbèn walanba kan, k'a kunbaya, k'a nyèfò. bere saba
don : bere turulen, bere dalen, ani bere sèmèlen kinin fè.
- seginnkanni fana bè kè : jateden minnu sèbènnen bè tomi
kelen, tomi fila ni tomi saba jukòrò, kalanden bèe ka kan k'u
kalan k'a sòrò fili si ma kè.

2. '4' nyinini ka bō jateden tōw la

'3' nyinini kèra cogo min gafe nyè 2 kalanni sen fè, '4' nyinini
fana-bè kè o cogo la.
seginnkanni fana bè kè '1' ni '2' ni '3' nyinini karr.

3. sèbènni

a bè kè, a delila ka kè cogo min.

kalanjè ni sèbènni nyè **4**

1. 'n' dōnni

- "nyè 4 ja bè mun jira ?"...."namasa".
"min sèbènnen bè o jukòrò dun ?"...."namasa".

min sèbènnen bè 'namasa' kinin fè, ko-'sa', o kalanna ka ban
(karamògò bè 'namasa' sèbèn walanba kan, ka 'sa' jira). 'a'
fila minnu bè 'sa' numan fè (karamògò b'u jira walanba la), olu
fana kòrò dōnna ka ban. an ma min kalan fòlò, o ye siginiden
tò fila ye (karamògò bè 'n' ni 'm' jira).

an ka numan fè ta lojè (karamògò bè 'n' jira).

"n'i bè 'namasa' tógò fò, i b'a daminè cogo dí ?"...."a bè
daminè ni 'na' ye".

o 'na' in sèbènnen filè numan fè (karamògò b'a jira). o sèbènnen filè fana gafe la, namasa fègò jukòrò.

n'i ye 'na' mèn, 'a' b'a la. siginiden min bè 'a' fò cogo yèlèma k'a kè 'na' ye, o sèbènnen filè 'a' numan fè (karamògò bè 'n' jira). o sèbènnen filè fana gafe la, 'na' jukòrò.

- "min bè 'a' fò cogo yèlèma k'a kè 'ba' ye, an y'o wele cogo di ?"....."be".

"min bè 'a' fò cogo yèlèma k'a kè 'sa' ye, an y'o wele cogo di ?"....."se".

"o tuma, min bè 'a' fò cogo yèlèma k'a kè 'na' ye, an b'o wele cogo di ?"....."ne".

- "min sèbènnen bè o jukòrò ko 'n--a--na', o kòrò bè di ?"....
... "o kòrò ye ko 'n' ni 'a' mana tugu nyògòn na sèbènni na, o bè kalan ko 'na'".

- an ka 'n' cogo lajè konyuman. karamògò b'a sèbèn walanba la, k'a kunbaya. bere turulen fila ni filen dabirilen.

"jòn bè se ka na a cogo jira walanba la ?"

2. 'na' ni 'sa' ni 'ba' faranfasili ka bò nyògòn na

karamògò bè 'bana' ni 'sanaba' sèbèn walanba kan.

a bè kalandenw wele ka na 'na' ni 'ba' ni 'sa' jira kuma sèbènnen ninnu na.

a bè 'na' ni 'sa' ni 'ba' jira ka kalanden dòw nyininka : "nin bè kalan cogo di ?"....

fo si kana fili 'ba' ni 'sa' ni 'na' ma tugun.

3. kalanni

kuma minnu sèbènnen bè gafe nyè 4 la, kalanden kelen kelen bè olu kalan.

'sanaba ba nana' bè kalan tuma min, karamògò b'a kòlòsi n'a kòrò faamuyara. ni kalan cogo y'a jira ko a kòrò ma faamuya (i n'a fò ni kalanden y'a kalan ko 'sanaba banana'), karamògò bè kunnafoni di ko yòrò sèbènbali bè 'ba' ni 'nana' cè, min b'a jira ko kuma fila don.

4. sèbènni

o bè kè, a delila ka kè cogo min.

jate nyè **4**

nyè 4-in bè kalan, nyè 3 kalanna cogo min.

kalanjè ni sèbènni nyè **5**

1. 'm' dõnni

- namasa ja filè ko kura, k'a tãgò sèbèn a jukòrò.
- min bè kinin fè, n'o bè 'namasa' tãgò laban na, n'o ye 'sa' ye, o kalanna ka ban. min bè numan fè, n'o bè 'namasa' tãgò daminè, n'o ye 'na' ye, o fana kalanna. an ka cèmancè ta lajè, n'o bè fò 'na' ni 'sa' cè, n'o ye 'ma' ye.
- karamògò bè 'namasa' sèbèn walanba la. a bè 'm' jira : "siginiden in bè 'a' fò cogo yèlèma k'a kè mun ye ?"....."ma".
"o tuma, siginiden in bè wela cogo di ?"....."me".
- "min sèbènnen bè ko 'm--a--ma', o kòrò bè di ?"....
- an ka 'm' sèbèn walanba la, k'a kunbaya, k'a lajè konyuman. bere turulen saba ni filen dabirilen fila... "jòn bè na o jira ?"

2. 'ma' ni 'sa' ni 'ba' ni 'na' faranfasiili ka bò nyògòn na

karamògò bè 'bama' ni 'sama' ni 'nama' sèbèn walanba kan.
a bè kalanden dõw wele ka na 'ma' ni 'sa' ni 'ba' ni 'na' jira o kuma sèbènnen ninnu na.
a bè 'ma' ni 'sa' ni 'ba' ni 'na' jira ka kalanden dõw nyininka. olu kalan cogo la.
fo si kana fili olu ma tugun.

3. kalanni

kuma minnu sèbènnen bè gafe nyè 5 in na, kalanden kelen kelen bè olu kalan.

nkòri ni tomi minnu sèbènnen bè yen, karamògò b'u nyèfò kalandenw ye, ko

- kalan kètò, u k'i jò dõnin nkòri yòrò la.
- tomi ye kumaseen bannen taamashyèn ye.

4. sèbènni

a delila ka kè cogo min, a bè kè ten.

nyè 5 in bè kalan, nyè 3 ni nyè 4 kalanna cogo min.

kalanjè ni sèbènni nyè **6**

1. 'i' dònni

- "ja bè mun jira ?"....."misi". 'misi' tógò sèbènnen filè ja jukòrò.

"an ka 'misi' tógò sèbènnen in lajè. 'a' sèbènnen bè yen wa ?"....."ayi".

"mun na ?"... "n'i y'a mèn 'misi', i tulo tè 'a' la. o de y'a to, 'a' man kan ka sòrò 'misi' tógò sèbènnen na".

- "n'i y'a fò 'misi', i bè fòlò ka 'mi' fò, o kò fè ka 'si' fò. i tulo bè kan min na sinyè fila, o ye jumèn ye ?"....."i".

"an ka 'misi' tógò daminè yòrò lajè a numanyan fan fè, n'o ye 'mi' ye. 'i' bè fò a la wa ?"....."òwò".

"o tuma, 'i' sèbènnen ka kan ka sòrò 'mi' sèbènnen in na wa ?"..."òwò".

"'mi' sèbènnen filè gafe la, 'misi' tógò sèbènnen jukòrò.

(karamògò bè 'mi' sèbèn walanba kan). n'an y'a lajè, an b'a dòn ko siginiden fila don. o siginiden fila la, 'i' ka kan ka kè jumèn ye ?"....."kinin fè ta".

"mun na ?"... "numan fè ta dònnen bè ka ban, o ye 'me' ye".

an, y'a fò ko n'i bè 'misi' tógò mèn, i tulo bè 'i' la sinyè fila. o de y'a to, n'i ye 'misi' tógò sèbènnen lajè, i bè 'i' sòrò a la sinyè fila.

- an ka 'i' in cogo lajè konyuman. karamògò bè 'i' sèbèn walanba la, k'a kunbaya, k'a cogo jira : bere turulen don, ka tomi sigi a kun na.

tugutuguliw

- a fòra ko 'm' mana kè 'a' numan fè, a bè 'a' fò cogo yèlèma k'a kè 'ma' ye. o cogo kelen na, 'm' mana kè 'i' numan fè, a bè 'i' fò cogo yèlèma k'a kè 'mi' ye.

"o tuma, min sèbènnen bè ko 'm--i--mi', o kòrò bè dí ?"...
... "ko 'm' ni 'i' mana tugu nyògòn na sèbènni na, o bè kalan ko 'mi'."

- " 'b' mana kè 'a' numan fè, a bè 'a' fò cogo yèlèma k'a kè mun ye ?"....."ba".

" 'b' mana kè 'i' numan fè, a bè 'i' fò cogo yèlèma k'a kè mun ye ?"...."bi".

" 'b--i--bi' kòrò bè dí ?"... "ko 'b' ni 'i' mana tugu nyògòn na, o bè kalan ko 'bi'."

- "'s' mana kè 'a' numan fè, o bè kalan cogo di ?"....."sa".

"'s' mana kè 'i' numan fè dun ?"....."si".

"min sèbènnen bè ko 's--i--si', o kòrò bè di ?"....

- "'n--i--ni' kòrò bè di ?"..."ko 'n' ni 'i' mana tugu nyògòn na sèbènni na, o bè kalan ko 'ni'."

a ka ca a la, kalanden dōw bè sòrò, minnu tē nin tugutuguliw faamuya jōona. karamògò b'i jan to a la, ka kòlòsili kè, ni bēe y'a faamuya. bawo, ni tugutuguli ninnu ma se ka faamuya min fè, nyè fè kalan bè gèlèya o tigi bolo.

ni kalandenw sòròla, minnu ye tugutuguli ninnu faamuya kosèbè, karamògò b'olu bila ka tōw dege a la, k'a nyèfò u ye.

3. 'bi' ni 'si' ni 'mi' ni 'ni' faranfasi

karamògò bè 'bisaba', 'sini' ani 'misi' sèbèn walanba la.

a bè kalandenw wele, u ka na 'si' ni 'mi' ni 'ni' ni 'bi' jira o kuma sèbènnen ninnu na.

a bè o yòrò jira ka kalanden dōw nyininka o kalan cogo la.

4. kalanni

karamògò bè kalanden dō bila nyè 6 yòrò tōw kalan na gafe kòndò.

n'o tilala, dō wèrè bè bila o la, fo kalanden bēe ka o yòrò ninnu kalan.

ni karamògò y'a ye ko tuma tēna sòrò kalanden bēe ka o yòrò bēe kalan bēe nyè na, a bè kalanden dōw nyènatòmò, minnu sera ka o kalan kè k'a nyè.

a bè o kalandenw bila kalanden tōw kun na, i n'a fò kalanden faamuyalen kelen kelen ka mògò saba nyògòn ta, k'u bila ka kalan kè, k'u dèmè o la.

o kalanni bè kè tuma min, karamògò bè kòlòsili kè kosèbè. n'a y'a ye ko yòrò dōw kalan bè gèlèya kalandenw bolo, a b'o kalandenw bila seginnkanni la : o yòrò gèlènmanw kunnafoni dira yòrò min na, segin bè kè o kan, fo yòrò si faamubali kana to.

karamògò bè kalanden faamuyalenw laadi, u fana ka dege seginnkanni in kè cogo la, walasa u ka se k'u ka mògòw dèmè kalanni na.

5. sèbènni

a delila ka kè cogo min, a bè kè ten.

nyè 6 in bè kalan, nyè 3 kalanna cogo min.

nyè 6 in kalan mana ban, karamògò bè kalandenw laadi, u ka gafe nyè 7 lajè, k'a kalan u yèrè ma, sani o kalan tuma ka se kalanso kòndò.

a bè kalandenw laadi fana, u ka nyògòn dèmè o kalan na, sani u ka na kalanso kòndò.

k'a ta nyè 7 in na, ka taa se gafe laban yòrò la, o nyògòn laadilikan bè fò tuma o tuma.

kalanjè ni sèbènni nyè **7**

1. 'k' dònni

- "ja bè mun jira ?"...."kami". 'kami' tògò de sèbènnen bè ja jukòrò.
- 'kami' sèbènnen in na, 'mi' kalanna ka ban. an ka a tò lajè, min ye 'ka' ye. o sèbènnen filè 'kami' jukòrò.
- 'ka' sèbènnen in na, 'a' kalanna ka ban.
"siginiden min filè 'a' numan fè, o tògò bè di ?"....."o tògò ko 'ke'."
"mun na ?"....." 'k' bè 'a' fò cogo yèlèma k'a kè 'ka' ye, i ko 'b' bè 'a' fò cogo yèlèma k'a kè 'ba' ye cogo min. o la, an ye 'b' wele ko 'be'. o cogo kelen na, 'k' bè wele ko 'ke'. n'i ye 'ka' mèn fana, i tulo bè 'a' la, i tulo bè fèn dò fana la, min ni 'ke' ka surun".
- karamògò bè 'k' sèbèn walanba la k'a kunbaya, k'a cogo jira : bere turulen don, ka bere surunman tugu a la, k'u sèmè numan fè, ani kinin fè.

2. tugutuguliw

- "min sèbènnen bè ko 'k--a--ka', o kòrò bè di ?"...."ko 'k' ni 'a' mana tugu nyògòn na sèbènni na, o bè kalan ko 'ka'."
- " 'k--i--ki' kòrò bè di ?"....."ko 'k' ni 'i' mana tugu nyògòn na sèbènni na, o bè kalan ko 'ki'."

karamògò b'i jan to a la ko tugutuguli ninnu faamubali man kan ka to kalanden si kun.

3. kalanni

a kèra cogo min gafe nyè 6 kalanni na, a bè kè ten.

4. sèbènni

a bè kè, a delila ka kè cogo min.

kalanjè ni sèbènni nyè 7 mana kalan ka ban,
karamògò bè kalandenw laadi, u k'a nyè 8
kalan u yèrè ma, sani o kalan tuma ka se
kalanso kòndò.

a bè kalandenw laadi, u ka nyògòn dèmè o la.

k'a ta nyè 8 in na fo ka taa gafe ban, o nyò-
gòn laadilikan bè fò tuma o tuma.

jate nyè **7**

1. '8' dònni

karamògò bè kalandenw nyininka, ko jate nyè 7 in kalanni
nyèsinnen bè min ma, ko dɔw sera k'o dòn u yèrè ma wa ?

ni dò sera k'a fò ko kalan nyèsinnen bè '8' dònni ma, a b'a
nyini o tigi fè, a sera k'o dòn cogo min, a k'o nyèfò kalan-
den tòw ye.

ni bée y'a faamuya, kalanden dò bè bila ka '8' sèbèn walanba
la, k'a kunbaya, k'a nyèfò : filen fila dayèlèbali minnu bè
nyògòn jukòrò.

2. '8' nyinini ka bò jateden tòw la

a delila ka kè cogo min, a bè kè ten.

3. sèbènni

o fana bè kè, a delila ka kè cogo min.

kalanjè ni sèbènni nyè **8**

1. '1' dònni

ni bée ka gafe dayèlèla ka bèn nyè 8 ma, karamògò bè fòlò
ka kalandenw nyininka, ni dòw sera ka nyè 8 in siginiden
kalanta dòn u yèrè ma.

- ni dɔ sera k'o siginiden dɔn k'o tɔgɔ fɔ ko 'le', ka 'l' jira nyɛ 8 la gafe kɔnɔ, karamɔgɔ b'o tigi bila ka kunnafoni di kalanden tɔw ma, a sera ka siginiden in dɔn cogo min na.

. n'o kɔrɔfɔli sera ka kalanden tɔw lafaamuya 'l' ko la, o ye karamɔgɔ tilalen ye baara caman na. bawo, ja kunnafoni wo, a tɔgɔ sɔrɔli wo, a tɔgɔ tigɛtigɛli ka se siginiden kalanta ma, o bɛe kun ye siginiden kalanta dɔnni ye. n'o dun dɔnna ka ban, o baara si kun tɛ tugun.

. ni kalanden ka kɔrɔfɔli ma se ka kalanden tɔw lafaamuya, a bɛ kalanden faamuyalen dɔ wɛrɛ bila k'a dɛmɛ. n'o fana ma se, karamɔgɔ yɛrɛ b'a dɛmɛ, a dɛsɛra yɔrɔ min nyɛfɔli la, ka kunnafoni di o yɔrɔ in na, fo bɛe k'a faamuya.

- n'a y'a sɔrɔ, kalanden si ma se ka 'l' dɔn sani ka se kalanso kɔnɔ, karamɔgɔ b'a nyɛfɔ, k'a daminɛ ja tɔgɔ sɔrɔli la, ka tigɛtigɛliw kɛ, ka se siginiden kalanta ma, a delila ka kɛ cogo min.

o kalan kɛtɔ, karamɔgɔ bɛ kunnafoni caman di kalandenw ma, minnu b'a to, kalandenw bɛna se ka siginiden kalanta dɔ wɛrɛw sɔrɔ u yɛrɛ ma, sani u kalan tuma ka se kalanso kɔnɔ.

o tɛmɛnen kɔ, kalanden dɔ bɛ bila ka 'l' sɛbɛn walanba kan, k'a kunbaya, k'a nyɛfɔ kalanden tɔw ye : bere jan turulen don.

2. tugutuguliw

karamɔgɔ bɛ nyininkali kɛ ko kura, ni dɔ sera ka tugutuguliw faamuya, minnu sɛbɛnnen bɛ nyɛ 8 la. min mana se o la, a b'o bila k'a nyɛfɔ kalanden tɔw ye. n'o dɛsɛra k'a nyɛfɔ, a b'o dɛmɛ a la.

3. kalanni.

karamɔgɔ bɛ kalandenw nyininka, ni dɔw sera ka nyɛ 8 in yɔrɔ tɔw kalan, k'a kɔrɔ faamuya.

ni minnu ko k'u sera, karamɔgɔ b'a nyini u fɛ, u k'o yɔrɔw kalan. ni minnu sera k'o bɛe kalan ka nyɛ, a bɛ olu bila kalanden dɔw kun na, k'u dɛmɛ kalanni in na.

o kɛtɔ, karamɔgɔ bɛ kɔlɔsili kɛ. ni dɛsɛ kɛra yɔrɔ min, a bɛ kalanden faamuyalen laadi, k'a dɛmɛ seginnkanni kɛ cogo la, min bɛ kalandenw lafaamuya konyuman.

4. sɛbɛnni

o bɛ kɛ, a delila ka kɛ cogo min.

jate nyè **8**

nyè 8 in-kalan cogo ni nyè 7 ta bée ye kelen ye.

kalanjè ni sèbènni nyè **9**

nyè 9 in bè kalan, nyè 8 kalanna cogo min.

jate nyè **9**

karamògò bè fòlò ka kalandenw nyininka, ko nyè 9 nyèsinnen bè min ma, ko dòw sera k'o dòn wa ?

ni dòw sera ka '0' kòrò dòn, a b'o tigi bila k'a nyèfò kalanden tów ye, fo bée ka '0' kòrò faamuya.

ni mógò ma sàrò, min sera ka '0' kòrò dòn sani ka se kalanso kòndò, karamògò yèrè bè kunnafoni dí :

- a b'a jira ko ja san fè n'a jukòrò, jateden sèbènnen bè yen.
o jateden bè kisè hakè de jira wali sow kòndò.

kisè si tè yòrò min, jateden sèbènnen bè yen ko '0' (karamògò bè '0' sèbèn walanba kan). o b'a jira ko '0' kòrò ye ko 'fu'.

kelen, fila, saba... bè sèbèn jatedenw la, 'fu' fana bè sèbèn jatedenw la.

- tomiw fana filè :

"tomi joli bè san fè la numan fè ta la ?"....."9".

"min bè o kinin fè dun ?"...."8" o kòrò ye ko tomi kelen bòra a la.

"kelen dò wèrè mɔna bò a la, o bè kè joli ye ?"..."7". o filè dò in kinin fè.

"kelen dò wèrè mɔna bò a la dun ?"....

ka taa a fè, fo ka se tomi kelen ma.

"o tomi kelen fana mɔna faga ka bò yen, mun bè to ?"....

.."foyi tè to". o filè nin ye dugumala kinin fè. jateden sèbènnen bè a jukòrò ko '0', n'an b'a wele ko 'fu'.

'0' bè sèbèn walanba kan, k'a kunbaya, k'a cogo fò.

o kò, '0' bè nyini jateden tów cè la, k'a sèbèn kalandenw fè.

kalanjè ni sèbènni nyè **10**

a bè kalan, nyè 8 kalanna cogo min.

jate nyè **10**

o nyè kalanni ye seginnkanni ye. kalanden bée ka kan k'i cèsiri ka jateden tan ninnu dòn, sigasigali si kana sàrd u kalanni n'u sèbènni na. bawo, jate kalan tò bée bè jateden tan in dònni de bolo.

ni mǎgò dǎw ma se, karamǎgò bè kalanden faamuyalenw bila k'o tigiw dèmè, fo bée k'a dòn.

fila mana kè nyè 10 in kalan na, karamǎgò bè kalandenw la dònnya k'a fò ko u sera ka jateden tan ninnu dòn, o ye jateden kalanni dafalen ye, bawo fèn hakè mana caya cogo o cogo, o bée bè se ka sèbèn n'o jateden tan ye.

o la, k'a ta nyè 11 na, fo nyè 24, kalan bè nyè in fèn fila ma :

- fèn dǎ hakè min mana fò bamanankan na, o bè sèbèn cogo di ni jatedenw ye ?

- n'i ye fèn hakè sèbènnen ye ni jatedenw ye, o bè kalan k'a fò cogo di bamanankan na ?

o kalan bè kè fo ka se miliyǎnw ma.

karamǎgò bè kalandenw laadi, u ka jate gafe nyè 11 lajè sani ka na kalanso kǎnd, a delila ka kè cogo min.

kalanjè ni sèbènni nyè **11**

a bè kalan, nyè 8 kalanna cogo min.

jate nyè **11**

karamǎgò bè kalandenw nyininka, k'a dòn ni dǎw sera ka nyè 11 in kǎnd kumaw faamuya u yèrè ma.

ni dǎ sera k'a faamuya, a b'o tigi bila k'a nyè fò kalanden tǎw ye.

ni mǎgò ma sǎrd k'a nyè fò kalanden tǎw ye k'a jèya, karamǎgò yèrè b'a jira ko nyè 11 in nyèsinnen bè namasa hakè sèbèn cogo ma ni jatedenw ye, ani namasa hakè sèbènnen kalan cogo.

1. hakè sèbèn cogo ni jatedenw ye :

- "namasa minnu bè ja la, n'i y'olu jate k'a ban, o ye namasa joli ye bamanankan na ?".... "namasa binaani ni duuru".

"mun sèbènnen bè ja jukòrò ?"....."namasa bi 4 ni 5".
 "o bènne bè namasa hakè ma wa ?"....."òwò".

- n'i ye 'namasa bi 4 ni 5' sèbènnen in lajè, i bè fèn sèbènnen dów sòrò yen, minnu kalanna kalanjè ni sèbènni gafe la, n'o sèbènnen bè ni siginidenw ye, i n'a fò : 'namasa', 'bi', 'ni'. i bè dów sòrò yen fana, minnu kalanna jate gafe la, n'o ye jatedenw ye.
 "jateden joli sèbènnen bè yen ?"....."jateden fila".
 "jumèn ni jumèn ?"....."4 ni 5".

- kalan in nyèsinnen bè min ma, o ye ka 'bi naani ni duuru' in sèbèn ni jateden gansanw ye. o cogo filè nin ye :

karamògò b'a sèbèn walanba kan :

bi	:	ni
	⋮	
4	:	5

k'a nyèfò : 'bi' tè jateden ye, o bè sèbèn san fè, numan fè so la. '4' ye jateden ye, o bè sèbèn a jukòrò. bawo, o ye bi hakè de ye, o ni 'bi' bè sèbèn so kelen kòndò, n'o ye numan fè so ye.

'ni' tè jateden ye, o bè sèbèn san fè kinin fè so la. '5' ye jateden ye, o bè sèbèn a jukòrò. bawo, o de kèlen bè bi naani kan.

hali bi, an bè se ka fèn sèbènnen ninnu kalan k'a bèn a fò cogo ma bamanankan na : i bè numan fè so fèn sèbènnenw kalan fòlò, i n'a fò : bi 4, ka sòrò ka kinin fè taw kalan, i n'a fò : ni 5. o bè kè 'bi 4 ni 5' ye.

- n'an b'a fè k'o sèbèn ni jateden gansanw ye, an bè dugumala taw dòròn de sèbèn, n'o ye jatedenw ye, i n'a fò : 45.
 o sèbènnen filè gafe kòndò kinin fè ko 'namasa 45'.

- n'i y'a cogo faamuya, i tè filì '45' in sèbènnen ma : i b'a dòn ko numan fè jateden ye bi hakè de ye ('bi 4'). kinin fè jateden bè fara a kan ('ni 5'), ka kè 'bi 4 ni 5' ye.

- "mun sèbènnen bè o jukòrò gafe kòndò, numan fè ?".....
 ... "namasa bi 3 ni 8".

"a bè sèbèn cogo min ni jateden gansanw ye, jòn bè se ka na a nyè jira walanba kan ?".....

n'a nyèfòra ka ban, karamògò b'a jira ko o jaabi sèbènnen bè gafe kòndò kinin fè ('namasa 38'). o jaabi sòrò cogo sèbènnen bè cèmancè la.

- karamògò bè kalandèn dè wèrèw bila k'a nyèfò, fo k'a dòn ko bèe y'a cogo faamuya.

2. hakè kalan cogo, n'a sèbènnen bè ni jatedenw ye

- karamògò bè 'namasa 62' sèbèn walanba kan.

"min sèbènnen bè gafe kònò kinin fè, n'o sèbènnen filè nin ye walanba kan fana, jòn bè se k'o kalan, k'o kòrò dòn?"

ni dè sera k'a fò ko o kòrò ye ko 'namasa bi wòrò ni fila' ye, o tigi bè bila k'a nyèfò tòw ye.

ni mògò ma se k'o kòrò dòn, karamògò b'a jira ko 'namasa' tògò sèbènnen don, ani jateden fila.

o jateden fila bè bila sow kònò, a sèbènnen bè cogo min gafe kònò cèmancè la (karamògò b'a sèbèn walanba la fana). n'i y'a kalan, so ni so, o bè kè 'bi 6 ni 2' ye.

o y'a jaabi sòròlen ye. o de sèbènnen bè fura nyè kan kinin fè, ko 'namasa bi 6 ni 2'.

- 'namasa 99' fana bè kalan ten.

karamògò bè kòlòsili kè, ni mògò dòw bè yen, minnu ma se ka hakè sèbèn cogo n'a kalan cogo ninnu faamuyi.

a bè kalanden faamuyalenw bila k'o tigiw dèmè, k'a nyèfò u ye.

kalanjè ni sèbènni nyè **12**

a bè kalan, nyè 8 kalanna cogo min.

jate nyè **12**

ni dè sera ka nyè 12 nin faamuya a yèrè ma, a y'a faamuya cogo min, a b'o fò kalanden tòw ye.

ni o mògò ma sòrò, karamògò b'a nyèfò :

- "namasa joli bè ja la ?"....."namasa bi saba".

"ja min bè nyè 11 la, n'a bè namasa 45 jira, n'i y'a lajè, i b'a sòrò, namasa bè o ja numan fè, ka dòw sòrò o ja kinin fè. min ye nin ye dun ?"....."foyi tè kinin fè".

"mun na ?"...."min bè numan fè, o ye namasa tan tan ye. min bè kinin fè, o ye namasa kelen kelen ye. foyi dun tè namasa bi saba kan ja in na."

- "a fòra ka ban ko ni foyi tè yòrò min, an b'a sèbèn jate la ko 'fu'. jòn bè n'a 'fu' sèbèn ni jateden ye walanba la ?"... dè bè na a sèbèn ko '0'.

"mun sèbènnen bè ja jukòrò ?"....."namasa bi saba".
 "o fana jukòrò dun ?"....."namasa bi saba ni fu".
 "o fila bèe kòrò ye kelen ye wa ?"....."òwò."
 "mun na ?"....."fu kòrò ye ko foyi tè bi saba kan.
 o dun ye 'bi saba' kòrò ye fana".

- " 'bi 3 ni 0' in, jòn bè se ka na o sèbèn sow kòndò ?"...

n'an y'a sèbènnen lajè, an b'a sòrò jateden sèbènnen bè
 o so fila kelen kelen bèe kòndò : '3' sèbènnen bè numan
 fè so kòndò, ka '0' sèbèn kinin fè so kòndò.

o de ka kan ka kè tuma bèe hakè sèbènni na ni jatedenw
 ye : so lankolon tè se ka to abada.

o de y'a to, an ye 'bi 3' yèlèma k'a kè 'bi 3 ni 0' ye.
 n'o tè, 'fu' in tè fò bamanankan na. nka, n'an b'a fè ka
 sèbènni kè ni jatedenw ye, o ka kan ka bila a la, so lan-
 kolon kana to.

- "n'i ye jateden dòròn de ta k'u sèbèn, o bè kè mun ye ? dò
 ka na a sèbèn walanba la."....."30".

o de sèbènnen bè fura nyè kan kinin fè ko 'namasa 30'.

- namasa bi 4 sèbèn cogo ni jatedenw ye, o fana bè nyèfò nin
 cogo kelen in na.

o tèmènen kò, kalan bè nyèsin 'hakè sèbènnen kalan cogo de ma, ni
 '0' sòròla a la.

- karamògò bè 'namasa 90' sèbèn walanba la.
 a bè kalanden bila k'o jatedenw sèbèn sow kòndò.
 a b'a nyini a fè, a ka sèbènnen ninnu kalan. kalanden b'a
 kalan ko 'bi kòndòntòn ni fu'.

o y'a kòrò ye. nka, n'i b'a fè k'a fò bamanankan yèrè la, i
 bè dan biw hakè de ma, 'fu' in tè fò. o bè kè 'namasa bi 9'
 ye.

o jaabi sèbènnen filè fura nyè kan kinin fè.

- 'namasa 50' fana bè kalan ten.

kalanjè ni sèbènni nyè **13**

a bè kalan, nyè 8 kalannò cogo min.

jate nyè **13**

nyè 13 in kalan kun ye m̀̀g̀d̀ k'a faamuya ko 'tan' ni 'mugan'
mana f̀̀ bamanankan na, o k̀̀r̀d̀ ye, i n'a f̀̀ 'bi kelen' ni 'bi fila'.

m̀̀g̀d̀ man'a faamuya, n'i y'a m̀̀n ko 'tan', i b̀̀ '1' s̀̀b̀n numan f̀̀
so k̀̀ǹd̀, 'bi' juk̀̀r̀d̀. n'i y'a m̀̀n ko 'mugan', i b̀̀ '2' s̀̀b̀n numan
f̀̀ so k̀̀ǹd̀ 'bi' juk̀̀r̀d̀.

n'i b'a kalan sa, i b'a ỳ̀l̀m̀ k'a k̀̀ bamanankan ỳ̀r̀ ye : ka 'bi
kelen' ỳ̀l̀m̀ k'a k̀̀ 'tan' ye, ka 'bi fila' ỳ̀l̀m̀ k'a k̀̀ 'mugan'
ye.

ni kalanden d̀̀ sera k'o faamuya a ỳ̀r̀ ma sani ka na kalanso k̀̀ǹd̀,
karam̀̀g̀d̀ b'a bila, a k'a nỳ̀f̀d̀ kalanden t̀̀w ye.
ni o m̀̀g̀d̀ ma s̀̀r̀d̀, karam̀̀g̀d̀ ỳ̀r̀ b̀̀ kunnafoni di.

nyè 13 t̀̀ kalan kun ye ka kalandenw dege 'tan' ni 'mugan' s̀̀b̀n
n'u kalan cogo la.

kalanj̀̀ ni s̀̀b̀nnyè **14**

siginiden kura d̀̀nnyè t̀̀ nyè in na, bawo 'aa' t̀̀ siginiden kura ye
kalandenw bolo.

o la, kalan nỳ̀sinnen b̀̀ min na, o ye kalandenw k'a faamuya ko
'a' mana s̀̀b̀n sinyè fila, o b'a jira ko a b̀̀ sama, a f̀̀t̀d̀.

n'o faamuyara ka ban, kalanni ni s̀̀b̀nnyè b̀̀ k̀̀, a delila ka k̀̀
cogo min. nka, s̀̀b̀nnyè b̀̀ k̀̀, i n'a f̀̀ seginnkanni de ye.

jate nyè **14**

nyè 14 in ye seginnkanni ye.

karam̀̀g̀d̀ b̀̀ da d̀̀w jira, kalandenw k'o jate f̀̀.

a b̀̀ d̀̀w f̀̀, kalandenw b'u s̀̀b̀n walanba walima walandenw kan

kalanj̀̀ ni s̀̀b̀nnyè **15**

a b̀̀ kalan, nyè 8 kalanna cogo min.

jate nyè **15**

nyè 11 kalanni k̀̀ra cogo min, nyè 15 ta b̀̀ k̀̀ ten.

kalanjè ni sèbènni nyè **16**

a bè kalan, nyè 8 kalanna cogo min.

jate nyè **16**

ni kalanden ma sòrò ka nyè 16 in faamuya a yèrè ma, karamògò b'a jira ko n'i ye ja kòlòsi, i b'a dòn ko bi ka so lankolon bè yen. o de y'a to, i bè namasa ninu hakè fò bamanankan na ko 'kèmè 3 ni 5', k'a sòrò 'bi' hakè tètè fò o la.

nka, a fòra cogo min, o hakè tètè se ka sèbèn ni jatedenw ye ka so dò lankolon to. o kama, bi hakè bè sèbèn ko 'bi 0'. n'a faamuyara, 'kèmè 3 ni bi 0 ni 5' bèna se ka sèbèn ni jatedenw ye, a delilá ka kè cogo min.

'500' bè kalan ko 'kèmè 5 ni bi 0 ni 0', k'a fò bamanankan na ko 'kèmè 5'.

'kèmè' mana fò, o bè yèlèma o cogo kelen na, k'a kè 'kèmè 1 ni bi 0 ni 0' ye, k'a sèbèn ko '100'.

kalanjè ni sèbènni nyè **17**

a bè kalan, nyè 8 kalanna cogo min.

kalanni kètò, karamògò bè kunnafoni dí 'k'u' sèbèn cogo kan (n'o sèbènnen bè sinyè fila nyè 17 in na) :

a b'a jira ko o yòrò in bè se ka fò k'a sumaya, ko 'ka u bila', 'ka u sara'. nka, n'a fòra k'a teliya, i tulo b'a la ko 'k'u bila', 'k'u sara'.

o de sèbènnen bè, ka taamashyèn dò sèbèn 'k' ni 'u' ni nyògòn cè, min b'a jira ko kuma in fòra ka teliya. o taamashyèn sèbèn cogo filè ko : '.

jate nyè **17**

o ye seginnkanni de ye. nyè 14 kalanna cogo min, nin fana bè kalan ten.

kalanjè ni sèbènni nyè **18**

a bè kalan, nyè 8 kalanna cogo min. kalanni kètò, karamògò bè kòlòsili kè k'a dòn ni kalanden y'a faamuya ko 'n'a m'i biri' ye kuma ye, min fòra ka teliya, n'o bè se ka fò ka sumaya ko 'ni a ma i biri'.

jate nyè **18**

nyè 11 kalanni kèra cogo min, nin fana bè kè ten :

- hakè bè fò cogo min bamanankan na, a bè sèbèn ten ; o kò,
- k'a yèlèma k'a sèbèn ni jatedenw ye.
- min sèbènnen bè ni jatedenw ye (i n'a fò 9243), o jatedenw bè sèbèn sow kòndò, k'u kalan.

kalanjè ni sèbènni nyè **19**

a bè kalan, nyè 8 kalanna cogo min.

ni kalandenw ye karamògò ka laadilikan labato, nyè 19 in kaian tuma b'a sòrò, minnu sera ka dè kalan sani ka se kalanso kòndò, olu bè caya ka t'a fè, o bè gafe furaw daminè yòrò kalanni teliya (i n'a fò, siginiden kalanta sòròli ni tugutuguliw).

o la, waati bè sòrò ka kunfèsèbènni kè : ni nyè 19 kalanna ka ban, karamògò bè fèn dòw tògò fò, minnu kalanna ka kòrò, kalandenw k'u sèbèn u kun fè. n'u y'a sèbèn, u yèrè bè taa a lajè liburu kòndò, k'a dòn ni o sèbèn cogo nyèna.

o nyògòn bè se ka kè gafe fura nyè baa kalanni laban tuma na.

jate nyè **19**

nyè 16 kalanna cogo min, nin bè kè ten : ka so lankolon jira ja kan, ka sèbèn o yòròw la ko '0', k'o hakè sèbèn ni jatedenw ye, a delila ka kè cogo min.

degeli minnu bè nyè 19 laban na, o kè cogo filè : hakè minnu sèbènnen bè ni jatedenw ye, kalandenw bè olu kalan, a bè fò cogo min bamanankan na. i n'a fò : kilo 4345 bè kalan : kilo baa 4 ani kè mèmè 3 ni bi 4 ni 5.

kalanjè ni sèbènni nyè **20**

siginiden kura dònni tè nyè in na, bawo 'òn' tè siginiden kura ye kalandenw bolo.

kalan nyèsinnen bè min ma, o ye kalandenw k'a faamuya ko 'n' sèbènnen mana sòrò 'ò' kinin fè, o kòrò ye ko 'òn' bè fò nun fè dònin.

a tò baa bè kalan, a delila ka kè cogo min, ka kunfèsèbènni fana kè. sèbènni ye seginnkanni de ye.

jate nyè **20**

nyè 11 kalanna cogo min, nin fana bè kalan ten.

degeli min bè o nyè in laban na, o kè cogo filè :

- min sèbènnen bè, i n'a fò a bè fò bamanankan na cogo min, kalanden b'o sèbèn ni jatedenw ye.
- i n'a fò : 'kilo baa bi 6 ni 5 ani kilo kè mèmè 4 ni bi 8 ni 9'. o bè sèbèn ko 'kilo 65 489'.
- minnu sèbènnen bè ni jatedenw ye, kalanden b'olu kalan, a bè fò bamanankan na cogo min.

kalanjè ni sèbènni nyè **21**

a bè kalan, a delila ka kè cogo min.

jate nyè **21**

nyè 21 in daminè yòrò ye kilo hakè kalanni ye, min sèbènnen bè ni jatedenw ye.

ni kalanden min m'a faamuya a yèrè ma, kunnafoni bè dí o ma ko '2' min bè '5' numan fè, o ye baa kè mèmè ye, a bè fò bamanankan na cogo min.

degeli kè cogo ni nyè 20 ta kè cogo ye kelen ye.

kalanjè ni sèbènni nyè **22**

a bè kalan, a delila ka kè cogo min.

jate nyè **22**

nin fana bè daminè ni hakè kalanni ye, n'o sèbènnen bè ni jatedenw ye.

ni kalanden ma se k'a faamuya a yèrè ma ko '2' min bè '0' numan fè, ko o ye miliyònw ye, kunnafoni bè dí a ma, k'a jira ko ni 'baa' ka so saba dafara, miliyòn hakè de bè sèbèn o numan fè.

kalanjè ni sèbènni nyè **23**

a bè kalan, a delila ka kè cogo min.

jate nyè **23**

o fana bè daminè ni hakè kalanni ye, n'o sèbènnen bè ni jatedenw ye.

kalandenw ka kan k'a faamuya ko '3' min bè '5' numan fè, o ye miliyòn biw ye.

kalanjè ni sèbènni nyè **24**

kalanden ka kan k'a faamuya ko 'n' mana sòrò 'y' numan fè, o siginiden fila bè kalan ka kè kelen ye, ko 'ny'.

k'a tã nyè 24 in na, fura nyè caman bè yen, siginiden kura tè min na. o bè kalan nõgõya, bawo siginiden kura dõnni t'a la, sèbènni fana bè kè seginnkanni de ye.

o b'a sòrò fana, kalanden minnu tè se ka gafe kalanni faamuya sani ka se kalanso kòndò, o hakè bè dõgõya.

o bèe bè kè sababu ye, waati bè sòrò ka sinsi kalanni ni kunfèsèbènni kan :

- kalanni : ni kalanden min sera ka nyè 24 in kalan ka ban, o tigi bè se ka jate gafe nyè 24 fana kalan, k'i dege kalanni na. o nyògòn bè se ka kè tuma bèe : kalanjè ni sèbènni gafe ni jate gafe nyè minnu nimòrò ye kelen ye, kalanden bè se k'o bèe kalan k'i dege kalanni na. yòrò si tè yen, n'a tè se ka min kalan. karamògò bè kalan kè cogo jira kalanden na, min b'a to a bè min kalan, a yèrè n'a lamènbagaw k'o faamuya :
  - kuma minnu sèbènnen bè ka nõrò nyògòn na, i kana olu tigè tigè.
  - nyè bè bila hakili nyè ka taa.
  - i tè jò n'i ma se tomi ma.
  - i b'i jò dõnin nkòri yòrò la ni kan yèlènni ye.
- kunfèsèbènni : a delila ka kè ni fèn tågòw ye cogo min, karamògò bè kumasan dõw fara a kan, minnu kalanna ka kòrò. kalandenw mana u sèbèn, u yèrè bè taa a lajè gafe kòndò, k'a dòn n'o sèbèn cogo nyèna. o nyògòn bè kè fura nyè kelen kelen kalanni laban tuma na.

jate nyè **24**

karamògò bè kalanden dè bila ka fura nyè kalan... ni yòrò dè kalanna, a bè nyininkali kè : "min kalanna sisan, jòn bè se k'o kòrò fò ?"...

a bè kòlòsili kè k'a dòn n'o kòròfòli faamuyara bèe fè.

ka kè ten, fo ka nyè 24 in ban.

ni basikili sera ka sòrò, karamògò b'a jira kalandenw la, kilo hakè bè se ka dòn cogo min basikili la.

kalanjè ni sèbènni nyè **25**

kalandenw ka kan k'a faamuya ko 'n' bè 'a' fò cogo yèlèma, k'a fò u nun fè.

n'o faamuyara ka ban, sinsini bè kè kalanni na, ani kunfès èbènni. sèbènni bè kè seginnkanni ye.

jate nyè **25**

a bè kalan, nyè 24 kalanna cogo min.

ni mètèrè sòròla, karamògò b'a cogo jira kalandenw la, ani ka fèn suma cogo jira u la ni mètèrè ye.

kalanjè ni sèbènni nyè **26**

a bè kalan, nyè 25 kalanna cogo n in.

jate nyè **26**

a bè kalan, nyè 24 kalanna cogo min.

n'a y'a sòrò, foro suma bè kè yòrò dò la, karamògò ni kalandenw bè taa a lajè.

mètèrèk'ènè bè se ka suma kalanso kòndò fana.

tila mana kè nyè 26 la, karamògò bè kalandenw laddònniya k'a fò ko k'a ta jate gafe nyè 27 la ka taa a bila gafe laban na, jate minè kè cogo de bè kalan, n'o ye kafolì ye, ani dòbòli ni sigiyòròmali ni tilali.

o la, fura nyè kelen kelen bée la,

- i bè min sòrò fura nyè san fè, o ye nyininkali ye.
- jate minè min bè kè ka o nyininkali jaabi, o de sèbènnen bè a jukòrò.
- jate minè yèrè kè cogo pereperelatigèlen bè o fana jukòrò.
- o kò fè, jate minè dòw sèbènnen bè, mògò k'i dege o la (a sèbènnen bè yòrò min ko 'i yèrè k'a lajè').
- fura nyè dòw bè laban ni laadilikan ye.

a bè kalan, nyè 25 kalanna cogo min.

jate nyè **27**

1. nyininkali :

karamògò bè kalanden faamuyalen dò bila ka nin nyè sanfèla kalan, n'o ye nyininkali ye.

karamògò bè kòlòsili kè, nyininkali in ka faamuya kalanden bée fè, bée k'a dòn ko kafoli de ka kan ka kè ka nyininkali jaabi.

2. jateminè min bè nyininkali jaabi :

ni kalanden sera k'o faamuya a yèrè ma, karamògò b'a nyini a fè, a k'o nyèfò tòw ye.

karamògò bè kòlòsili kè, kalanden bée k'a faamuya ko n'a fòra bamanankan na ko 'ani', a bè sèbèn ko '+'. ko n'a fòra ko 'o ye..', a bè sèbèn ko '='.

bée ka kan k'a faamuya fana ko n'i b'a fè ka kafoli kè, i bè d'aw sèbèn nyògòn jukòrò konyuman.

3. jateminè kè cogo :

kalanden faamuyalen dò bè o yòrò in kalan, k'a nyèfò tòw ye.

ni kalandenw mènna k'a sòrò u ma kafoli kè cogo faamuya, karamògò bè tali kè kafoli sèbènnen in na, ka nyininkali dò kè ni hakè dògòmaninw ye, i n'a fò :

- . "misi 1 ni misi 7 mana kè wèrè kòndò, o ye misi joli ye ?" ..
- ... "misi 8". o la, 8 bè sèbèn '1' ni '7' jukòrò.
- . "misi 41 mana kè kòròkè bolo, ka misi 57 kè dògòkè bolo, u mògò fila ta lajèlen ye joli ye ?"..... "misi 98". o bè sèbèn '41' ni '57' jukòrò.
- . ka taa a fè fo ka se '3241 + 3 057' ma.

ni dòw ma se k'a faamuya, kalanden faamuyalenw bè bila k'u kelen kelen dèmè.

4. degeli :

jateminè minnu sèbènnen bè fura nyè laban na, kalandenw b'olu jate. u mana tila, u bè taa nyè 51 lajè k'a dòn, n'u ka kafoli kè cogo nyèna, walima n'a ma nyè.

kafoli kalanni sen fè, kunnafoni bè se ka di kalandenw ma kafoli katimu kalan cogo la, min sèbènnen bè kayew kòkanna la.

a fòra cogo min, ni sèbènfura kunbaba dò gèngènen bè kalanso kogo la, kafoli katimu sèbènnen bè min kan, o bè kalan nògòya.

kalanjè ni sèbènni nyè **28**

nyè 28 in ye a danma yòrò ye : kalanden ka kan k'a faamuya ko 'w' min bè sèbèn kuma dów laban na, n'a b'a jira ko fèn caman de bè kofò, o ni 'w' min kalanna nyè 16 la, olu kòrò tètè kelen ye.

jate nyè **28**

a bè kalan, nyè 27 kalanna cogo min, k'a ta nyininkali la, ani jate minè kofòli, ka taa se jate minè kè cogo ma, ani degeli.

kalanjè ni sèbènni nyè **29**

a bè kalan, nyè 25 kalanna cogo min.
taamashyèn min bè nyè 29 in na ko ':', kunnafoni bè dí o kòrò kan.

jate nyè **29**

a bè kalan, nyè 27 kalanna cogo min.

karamògò bè kòlòsili kè k'a dòn ni bée ye kafoli in kè cogo faamuya konyuman. bawo, '1' ka kan ka kafa biw kan kùn min na, kalandenw dów bè se ka sòrò, minnu t'o faamuya jooa.

kalanden min mana se k'o faamuya, o bè bila ka mògò dów dèmè, fo bée k'a se o la.

kalanjè ni sèbènni nyè **30**

a bè kalan, nyè 25 kalanna cogo min.
nyininkali taamashyèn min bè yen ko '?', kunnafoni bè dí o kòrò kan.

jate nyè **30**

a bè kalan, nyè 27 kalanna cogo min.

kalanjè ni sèbènni nyè **31**

a bè kalan, nyè 25 kalanna cogo min.

jate nyè **31**

1. nyininkali :

kalanden dè b'a kalan, k'a kunnafoni di, fo kalanden tɔ̀ bɛ̀e ka nyininkali in kòrò faamuya.

2. jateminè kofòli :

karamògò b'a kòlòsi, bɛ̀e k'a faamuya ko dɔ̀bòli taamashyèn ye '-'
ye. bɛ̀e k'a faamuya fana ko n'i b'a fè ka dɔ̀bòli kè k'a nyè, daw
bè sèbèn nyògòn jukòrò konyuman.

3. jateminè kè cogo :

o yòrò bè kalan kalanden dè fè, k'a kunnafoni di.

ni kalandenw mèenna k'a sòrò u ma dɔ̀bòli kè cogo faamuya, kara-
mògò bè tali kè dɔ̀bòli sèbènnen in na, ka nyininkali kè ni hakè
dògòmaninw ye, i n'a fò :

- . "dòròmè 2 mana bɔ̀ dɔ̀ròmè 5 la, joli bè to ?"... "dò-
ròmè 3". ka '3' sèbèn '5' ni '2' jukòrò.
- . "dòròmè 42 mana bɔ̀ dɔ̀ròmè 85 la, joli bè to ?".....
- .. "dòròmè 43" ka '43' sèbèn '85' ni '42' jukòrò.
- . ka taa a fè fo ka se da sèbènnenw ma : '18 485 - 6 342'.

ni min m'a faamuya, kalanden faamuyalen bè bila k'o dèmè.

4. degeli :

a bè kè, a delila ka kè cogo min.

dɔ̀bòli katimu min sèbènnen bè kayew kò kan, o kalan cogo bè jira ka-
landenw la. n'o sèbènnen bè kalanso kogo la, o b'a kalan nògòya.

kalanjè ni sèbènni nyè **32**

siginiden kura bè kalan nyè 32 in na, n'o ye 'c' ye. a kalan bè kè, a
delila ka kè cogo min.

jate nyè **32**

nyè 31 kalanni kèra cogo min, nin fana bè kè ten.

bi 1 min farala 3 kan, o bè kafo dũguma biw kan cogo min, kalanden
bè se ka sòrò, minnu t'o faamuya jooona. kalanden faamuyalenw bè bila
k'u dèmè, fo bɛ̀e k'a cogo dòn.

kalanjè ni sèbènni nyè **33**

a fòra cogo min 'aa' kalanni sen fè, 'e' mana sèbèn sinyè fila, o b'a jira ko a bè fò k'a sama.

n'o faamuyara ka ban, kalan tò bè kè, a delila ka kè cogo min.

jate nyè **33**

a bè kalan, nyè 32 kalanna cogo min.

kalanjè ni sèbènni nyè **34**

a bè kalan, nyè 33 kalanna cogo min.

taamashyèn minnu bè sòro nyè 34 in na : " ( ), karamògò b'olu kòrò fò kalandenw ye.

karamògò bè kòlòsili kè, taamashyèn minnu kalanna ka ban, kalandenw k'olu sèbèn kumasenw la, kunfèsèbènni k'òrò. a bè kumasen d'òw sugandi gafe fura nyè kalannenw k'òrò, taamashyèn bè minnu na. ni kalanden y'u sèbèn ka ban, a b'a fò u ye, u ka taa a lajè gafe k'òrò, n'o bèe sèbènnà ka nyè.

jate nyè **34**

nin nyè kalanni nyèsinnen bè min ma, o ye kalandenw k'a faamuya ko nyininkali min sèbènnen bè fura nyè san fè, o tè se ka jaabi ni jateminè saba ma kè. o kò fè, ka jateminè saba ninnu kè k'a jaabi sòrò.

ni kalanden d'ò y'a faamuya sani ka se kalanso k'òrò, a bè bila k'a nyèfò t'òw ye.

o kò fè, degeli bè kè.

kalanjè ni sèbènni nyè **35**

kalandenw ka kan k'a faamuya ko 'n' mana sòrò 'k' numan fè, o siginiden fi)à bè kalan ka kè kelen ye ko 'nk'.

n'a faamuyara ka ban, sinsini bè kè kalanni la, ani kunfèsèbènni.

jate nyè **35**

a delila ka kè cogo min, kalanden faamuyalen bè bila ka nin fura nyè kalan, ka kunnafoni di kalanden tɔw ma.

karamɔgò bè kòlòsili kè k'a dòn, ni bèe y'a faamuya ko

- sigiyòròmali taamashyèn ye 'x' ye ;

- da fila mana kè ka nyògòn sigiyòròma, min ka dɔgò, o de bè bila dò jukòrò.

ni sigiyòròmali kè cogo faamuyali gèlèyara, karamɔgò b'a ta hakè dɔgòmaninw na, i n'a fò : ' $3 \times 2 = ?$ ' ani ' $43 \times 2 = ?$ ' fo ka se sigiyòròmali sèbènnen ma.

a sèbènnen bè cogo min nyè 35 in yèrè la, sigiyòròmali katimu bè sòrò gafe nyè 52 la. a bè sòrò fana kaye kòkanna la. a gèngènen bè se ka kè kalanso kogo la. kunnafoni bè di kalandenw ma o katimu kalan cogo la.

ni fèn dò fana sòròla, u bè min wele ko 'posèti', karamɔgò bè kunnafoni di kalandenw ma o kalan cogo kan.

o kò fè, degeli bè kè.

kalanjè ni sèbènni nyè **36**

a bè kalan, nyè 33 kalanna cogo min.

jate nyè **36**

a bè kalan, nyè 35 kalanna cogo min.

a ka ca a la, kalanden dɔw tɛ sigiyòròmali kè cogo faamuya jona..

fo ka degeli caman kè, minnu b'u lafaamuya dònin dònin.

kalanden faamuyalenw bè se ka bila ka tɔw dèmè o degeli caman ninnu na.

kalanjè ni sèbènni nyè **37**

siginiden kura dò bè kalan nin nyè in na. a bè kalan, a delila ka kè cogo min.

jate nyè **37**

a bè kalan, nyè 36 kalanna cogo min.

kalanjè ni sèbènni nyè **38**

siginiden kura dè bè kalan nin nyè in na. a bè kalan, a delila ka kè cogo min.

jate nyè **38**

a bè kalan, a delila ka kè cogo min : ka kalanden faamuyalen bila k'a kalan, ka kunnafoni di tɔw ma.

a faamuyali mana gèlèya min bolo, o tfigi bè bila ka degeli caman kè, minnu b'o lafaamuya ddonin ddonin. kalanden faamuyalenw bè tɔw dèmè o la.

kalanjè ni sèbènni nyè **39**

a bè kalan, nyè 33 kalanna cogo min.

jate nyè **39**

a bè kalan, nyè 38 kalanna cogo min.

kalanjè ni sèbènni nyè **40**

a bè kalan, a delila ka kè cogo min.

k'a ta nyè 40 in na, ka taa a bila gafe laban na, tilla mana kè kalanni na, kalandenw bè bila k'u yèrè miirinata sèbèn, min ka di u ye.

karamògò bè kòlòsili kè k'a dòn ni o sèbènni nò nyèna. a b'a kòlòsi fana ni kalandenw bè taamashyènw bila u ka kumasen sèbènnenw na, a ka kan ka kè ka nyè cogo min.

jate nyè **40**

a bè kalan, a delila ka kè cogo min.

karamògò bè kòlòsili kè, kalandenw kana fili sigiyòròmali ninnu kè cogo la. bawo, a ka ca a la, 'O' bè sigiyòròmali minnu na, fili bè sòrò olu la ka tèmè tòw kan.

kalanjè ni sèbènni nyè **41**

kalandenw ka kan k'a faamuya ko 'h' mana sòrò 's' kinin fè, a b'o fò cogo yèlèma k'a kè 'sh' ye.

n'o faamuyara ka ban, a tò bè kalan, a delila ka kè cogo min.

jate nyè **41**

nyininkali min bè nyè 41 in san fè, o jaabi tè se ka sòrò ni jate minè caman ma kè.

karamògò bè kalandenw nyininka, k'a dòn ni o jate minèw kè kun faamuyara. ni dòw m'a faamuya, kalanden faamuyalen dò bè bila ka kunnafoni dī u ma.

n'o kèra, fura nyè tò bè kalan, a delila ka kè cogo min.

kalanjè ni sèbènni nyè **42**

siginiden kura dò bè kalan nyè in na. a bè kè, a delila ka kè cogo min.

jate nyè **42**

nyè 42 in kalan kètò, karamògò bè kòlòsili kè, kalanden bèe k'a faamuya ko 'tilalen' mana fò, o bè sèbèn ko ':':.

u ka kan k'a faamuya fana ko daw sigi cogo tilali la ni jate minè tòw ta tè kelen ye.

a ka ca a la, tilali kè cogo tè faamuya konyuman ni degeli caman ma kè. o kama, sinsiini bè kè degeliw kan. karamògò bè kalandenw laadi, u ka nyògòn dèmè, ka nyògòn lafaamuya o degeliw sen fè.

kalanjè ni sèbènni nyè **43**

min sèbènnen bè nyè 43 in san fè, mǎgò man kan ka mèn o kalanni na : a dan ye k'a faamuya ko 'n' mana kè siginiden dǎw numan fè, a n'o siginiden bè kalan ka kè kelen ye, i n'a fo : 'np', 'nt', 'nc'.

n'o faamuyara ka ban, fura nyè tǎ bè kalan, o kǎ fè, kalandenw b'u miirinataw sèbèn, a delila ka kè cogo min.

jate nyè **43**

a bè kalan, nyè 42 kalanna cogo min.

kalanjè ni sèbènni nyè **44**

a bè kalan, nyè 43 kalanna cogo min.

jate nyè **44**

a bè kalan, a delila ka kè cogo min.

'0' min ka kan ka sǎrè tilali jaabi la, o sǎrè cogo bè se ka gèlèya kalanden dǎw bolo. karamǎgò bè kǎ sili kè k'a dǎn ni kalanden bèe ye nin tilali nyǎgǎn kè cogo faamuya.

kalanjè ni sèbènni nyè **45**

a bè kalan, nyè 43 kalanna cogo min.

jate nyè **45**

a bè kalan, a delila ka kè cogo min.

a ka ca a la, tilali bè gèlèya dǎw bolo, k'a d'a kan, u ma dǎbǎli ni sigiyǎromali faamuya konyuman. o la, seginnkanni ka kan ka kè k'o kalandenw dege dǎbǎli ni sigiyǎromali la, sani ka taa tilali kalanni fè.

karamǎgò b'a nyini kalanden faamuyalen dǎ fè, a k'o tigiw dèmè o la.

kalanjè ni sèbènni nyè **46**

kalandenw ka kan k'a faamuya ko 'y' mana kè siginiden dōw kinin fè, a b'u fò cogo yèlèma, i n'a fò 'fy', 'sy', 'by', 'my', 'shy'.

taamashyèn mīn bè nyè 46 in na ko '-', o kunnafoni bè dī kalandenw ma.

a tō bè kalan, a delila ka kè cogo min.

jate nyè **46**

a bè kalan, a delila ka kè cogo min.

sègèsègèli minnu ka kan ka kè tani ka jaabi sòrò, karamògò bè kalandenw laadi, o jate minèw ka kè a danma sèbènfura dō la, walima walanden kan. bawo, ni sèbènni nò cayara tilali sèbènnen yèrè kèrè fè, a bè se ka kè sababu ye ka mògò lafili.

kalanjè ni sèbènni nyè **47**

kalanden dō bè bila ka nyè 47 in kalan tōw nyè na. karamògò bè kalandenw nyininka k'a dōn n'u ye o kuma kòrò faamuya. ni min m'a faamuya, kunnafoni bè dī o tigi ma.

jate nyè **47**

a bè kalan, nyè 46 kalanna cogo min.

kalanjè ni sèbènni nyè **48**

a bè kalan, nyè 47 kalanna cogo min.

jate nyè **48**

a bè kalan, a delila ka kè cogo min.

kalanjè ni sèbènni nyè **49**

a bè kalan, nyè 47 kalanna cogo min.

jate nyè **49**

a bè kalan, a delila ka kè cogo min.

kalanjè ni sèbènni nyè **50**

kalanni bè kè fòlò. o kò fè, kalanden bée b'u dege lètèrè sèbènni na.
kalanden faamuyalen mana tila a la jona, u bè bila ka tów dèmè.

jate nyè **50**

nyininkali min bè nyè 50 in san fè, o jaabi tè se ka sòrò ni jateminè caman ma kè.

o la, nyininkali mana kalan ka ban, karamògò bè nyininkali kè k'a dòn ni kalanden hakili bè o jateminè bée la, minnu ka kan ka kè ka nyininkali jaabi sòrò.

ni minnu ma se ka jateminè ninnu bée kè kun faamuya, kalanden faamuyalen bè bila ka kunnafoni di olu ma.